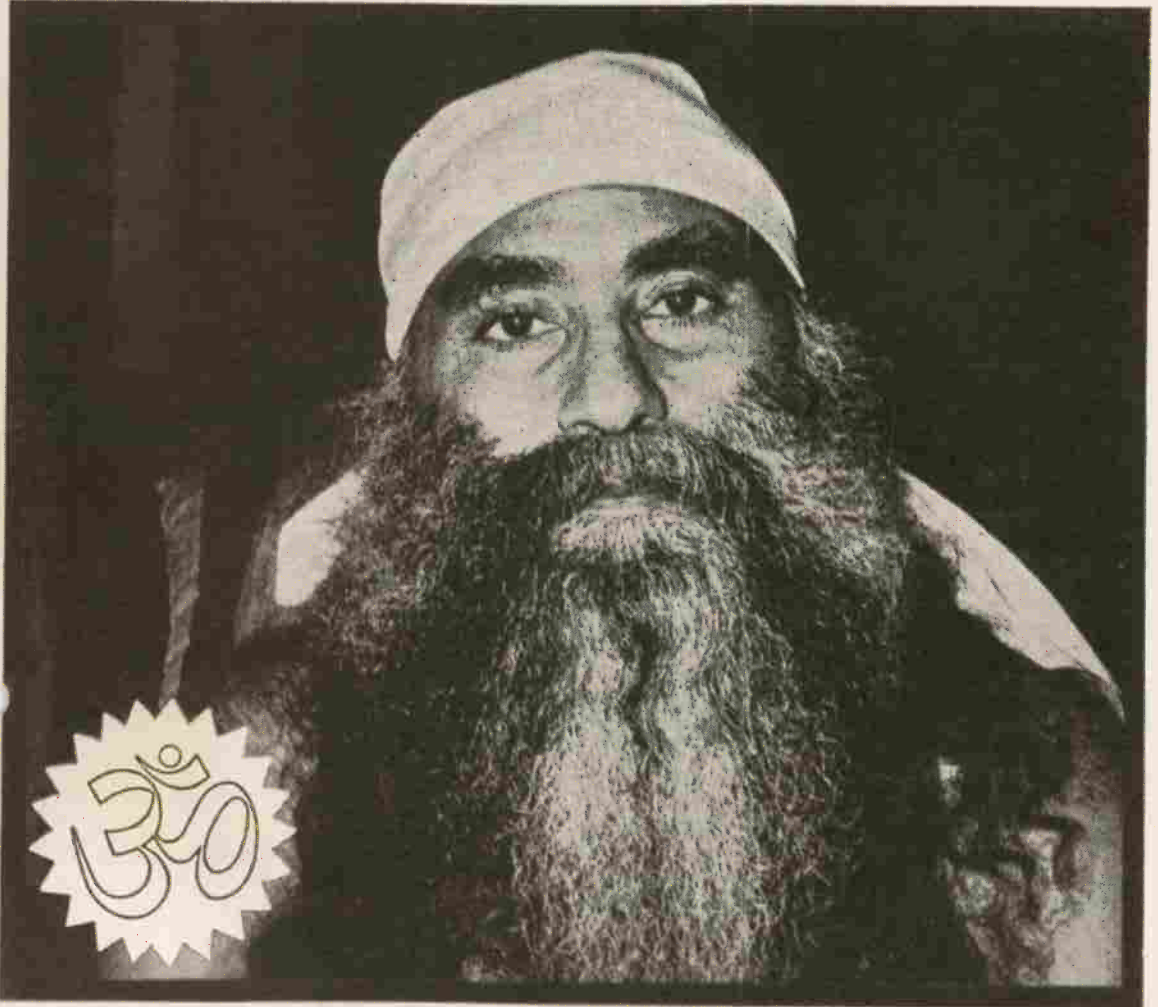

॥ तस्य वाचकः प्रणवः ॥

रुतभिरा

आत्मनो हिताय जगतः सुखाय

'योग'लिक्षा लावीओ, 'लिक्षु'भनी गुरुद्वार;
मुमुक्षु जइर पामशे, सौनो मुजमां लाग.

સુખી થવાનું રહસ્ય

એક ભાઈ ભલે પોતાના ખીજ ભાઈ તરફ ખૂબ પ્રેમ કરતો હોય, પણ ત્રીજા ભાઈ તરફ પૂર્ણ બેદરકાર રહેતો હોય તો તેથી તેના પિતા તેના તરફ નારાજ થવાના. જે સંતાન તરફ પિતા નારાજ હોય તે સંતાનને પિતાની આશિષ મળે નહીં; અને તેથી તે સદા નિષ્ફળ જ રહે.

વિશ્વજીવોના પિતા વિશ્વનિયંતા પરમાત્મા છે. તેઓ કીટીથી લઈ કુંજર અને વાઘથી લઈ જિંદર સુધીના પોતાનાં સર્વે જીવ-બાળકો ઉપર એકસરખો પ્રેમ રાખે છે અને અન્ય સૌ કોઈ પણ તેવો જ પ્રેમ રાખે તેવું તેઓ ઇચ્છે છે. તેથી જેઓ સર્વજીવ-સમભાવ રાખી બંધે છે તેમના ઉપર જ પરમાત્માની પૂર્ણ આશિષ જિતરે છે. પરમપિતા પરમાત્માની આશિષ પામ્યા પછી જ સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરવામાં સફળ થઈ શકાય. આ રહસ્ય અહિંસાના પ્રચારકોએ પુનઃપુનઃ સમજવું અને સમજાવવું પડશે.

અમુક જીવો આપણને વધુ ઉપયોગી છે તેવું સમજીને આપણે તેમના તરફ જ પક્ષપાત રાખીએ છીએ તે આપણી ઓછી સમજણ કહેવાય. દેશ, કાળ અને પરિસ્થિતિ સુજળ દરેક જીવોના યથાયોગ્ય ઉપયોગ અને લાભ કુદરત તરફથી જ નક્કી થઈ ગયેલા હોય છે. નહીં તો બિનઉપયોગીનું અને નુકસાનકારકનું સર્જન કુદરત તરફથી થયું જ ન હોત. ઝેર અને અમૃત કુદરતની જ રચના છે. બુદ્ધિપૂર્વક ઉપયોગ કરનારાઓ માટે ઝેર પણ અમૃત સમાન સાબિત થાય છે.

કુટુંબમાંથી એક પણ સભ્યનું ખૂન થતાં પિતાને પોતાનું કુટુંબ ખંડિત થયેલું લાગે છે અને તેથી તેઓ ખૂની તરફ કોપાયમાન થાય છે. તેવી જ રીતે વિશ્વમાંના એક પણ જીવની હત્યા-હિંસા થતાં વિશ્વપિતાને પોતાનું વિશ્વકુટુંબ ખંડિત થયેલું લાગે છે; અને તેથી તેઓ પોતાના કુટુંબને ખંડિત કરનારાઓ તરફ મહાકોપાયમાન થાય છે.

અત્યારે સમસ્ત મનુષ્યસમાજ પરમપિતા પરમાત્માના કોપનો ભોગ બનેલો છે, પણ તોય બુદ્ધિથી ઘૂઠા, અભિમાનથી ઠૂંઠા અને અવળચંડાઈથી શૂરા બનેલા મનુષ્યને પરમાત્માના કોપથી આવી પડેલા મહા દુઃખદર્દીનો અણસાર પણ આવતો નથી તે કેવું મહા દુઃખદ આશ્ચર્ય કહેવાય !

પરમાત્માને ન માનતા હોય તે ભલે કર્મને માને અને કહાય કર્મને પણ ન માને તો તેથી કાંઈ આંખામાંથી આંખો જ કે લીમડામાંથી લીમડો જ થાય એ નિયમ થોડો જ બદલાઈ જવાનો ? અથવા પુણ્યનું ફળ સુખ અને પાપનું ફળ દુઃખ એ સિદ્ધાંત થોડો જ પલટાઈ જવાનો ?

હવે આ બધું બણ્યા પછી સુખી થવું હોય તો સુખી અને દુઃખી થવું હોય તો દુઃખી થવા માટે આપણે સૌ સ્વતંત્ર છીએ.

હતું એટલું આપી દીધું છે, સુખી થવાનું રહસ્ય તમામ;
કરશે તેવું ભરશે સૌ કોઈ, ઉદાસ યોગભિન્ન શું કામ ?

(પૂ. શ્રી યોગભિન્નજીના એક લેખમાંથી સાભાર)

ઋતમ્બરા

(ઋતમ્બરા એટલે અનુભવયુક્ત સત્યધી ભરેલું)
(બહુજન હિતાય-બહુજન સુખાય)

અંક : ૩

વર્ષ : ૬

માનદ્ તંત્રી : નૈપથ વ્યાસ

મુક્તા

(પાતંજલ યોગદર્શન-સમાધિપાઠ)

—યોગભિક્ષુ

(પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિક્ષુજી દ્વારા રચિત 'મુક્તા' પુસ્તકમાંથી સાબાર)

મહર્ષિ પતંજલિ મુનિએ યોગશાસ્ત્રના સમાધિપાઠનાં સૂત્ર ૩૩ થી સૂત્ર ૩૬માં ચિત્તને પ્રસન્ન રાખવા માટેના જુદા જુદા ઉપાયો બતાવ્યા છે. સૂત્ર ૩૩ માં તેમણે કહ્યું કે, સુખીમાં મિત્રતાની, દુઃખીમાં કરુણાની, પુણ્યશાળીમાં હર્ષની અને પાપીમાં ઉદાસીનતાની ભાવના રાખવાથી ચિત્ત પ્રસન્ન રહે છે. ગયા અંકમાં આપણે આ સૂત્રને વિસ્તારપૂર્વક સમજ્યા કે જેમાં વિશ્વશાંતિની સ્થાપના કરવા માટેનું રહસ્ય ગોપનીય કરી દેવામાં આવ્યું છે.

ચિત્તને પ્રસન્ન રાખવા માટે સૂત્ર ૩૪ ક્યો ઉપાય બતાવી રહ્યું છે તે જોઈએ.

પ્રચ્છદનવિધારણાક્રયાં વા પ્રાણસ્ય ॥૩૪॥

ભાવાર્થ : અથવા તો પ્રાણને (શ્વાસને) વેગથી ફેંકીને ધારણ કરી રાખવાથી (પ્રસન્નતા-એકાગ્રતા મેળવી શકાય છે.)

વિસ્તાર : “વા”નો અર્થ થયો અથવા અને “પ્રચ્છદન”નો અર્થ છે અતિ ઝડપથી ફેંકવું. એટલે કે પ્રાણને અતિ ઝડપથી ફેંકીને શેકી રાખવો. જે રીતે ઊલટી થાય છે તે વખતે પેટમાંના પદાર્થો જેટલી ઝડપથી મુખ દ્વારા બહાર ફેંકાઈ જાય છે તેનું નામ પ્રચ્છદન; એટલે કે અતિ ઝડપથી બહાર ફેંકવું. પરંતુ અહીં અતિ ઝડપથી બહાર શું ફેંકવાનું છે? પ્રાણસ્ય=પ્રાણ=શ્વાસ. શ્વાસને અતિ ઝડપથી બહાર ફેંકીને

બહાર ને બહાર શેકી રાખવો. શ્વાસને અતિ ઝડપથી બહાર ફેંકી અને બહાર જ સ્થિર કરી દેવો, ત્યાં જ શેકી રાખવો અને જેટલો સમય શેકી શકાય તેટલો સમય તે જ સ્થિતિમાં રહેવું. બ્યારે શ્વાસ લીધા વિના ન રહી શકાય, ગભરામણ થવા લાગે ત્યારે ધીમે ધીમે શ્વાસને અંદર લેવો અને અંદર લઈ પછી પાછો એટલી જ ઝડપથી બહાર ફેંકીને બહાર સ્થિર કરવો.

થોડો સમય ઉપર પ્રમાણેની ક્રિયા કરીને પછી ધ્યાનમાં બેસવું તો તેથી ધ્યાનમાં એકાગ્ર થઈ શકાય છે.

ચિત્તની પ્રસન્નતા, ચિત્તની એકાગ્રતા પર અવલંબિત છે અને ચિત્તની એકાગ્રતા ધ્યાન દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ધ્યાન પ્રાપ્ત કરવા માટે, ધ્યાનમાં જલ્દી એકાગ્રતા કેળવવા માટે ઉપર કહ્યા મુજબની પ્રાણાયામની ક્રિયા બતાવવામાં આવી. આગળનાં સૂત્રોમાં પણ ચિત્તને એકાગ્ર કરવાના, ધ્યાનને સુદૃઢ કરવાના ઉપાયો બતાવેલા છે.

પ્રચ્છદન એટલે અતિ ઝડપથી પ્રાણને બહાર ફેંકી દેવો અને બહાર જ સ્થિર કરી દેવો. પ્રાણાયામની આ ક્રિયાને ભસ્તિકા પ્રાણાયામ પણ કહી શકીએ. યોગશાસ્ત્રમાં પ્રાણાયામના અમુક પ્રકારો છે તેમાંનો એક પ્રકાર તે ભસ્તિકા પ્રાણાયામ. આ પ્રાણાયામમાં શ્વાસ-પ્રશ્વાસ ઝડપથી લેવા-મૂકવાના હોય છે. શ્વાસને ઝડપથી અંદર લેવાનો

અને ઝડપથી બહાર ફેંકવાનો; એવી રીતે થોડો સમય ક્રિયા કરી એકદમ શ્વાસને અંદર ખેંચી અને અંદર જ રોકીને સ્થિર થઈ જવું અથવા તો એવી ક્રિયા કરી ઝડપથી શ્વાસને બહાર ફેંકી અને બહાર જ રોકી રાખવો. આમ કરવાથી ખૂબ એકાગ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. એકાગ્રતા માટે પ્રાણાયામની આ એક ક્રિયા બતાવી.

પ્રાણાયામાની ક્રિયા પુસ્તકો વાંચીને કદી ન કરવી, અનુભવી પાસેથી શીખવી.

પાંત્રીસમું સૂત્ર ચિત્તને એકાગ્ર કરવાને બીજો ઉપાય બતાવી રહ્યું છે.

વિષયવતી વા પ્રવૃત્તિરુત્પન્ના મનસઃ
સ્થિતિનિબંધની ॥૩૫॥

ભાવાર્થ : અથવા તો વિષયવાળી પ્રવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરીને તેમાં મનને બાંધી દેવું.

વિસ્તાર : વિષયની પ્રવૃત્તિને ઉત્પન્ન કરીને તેમાં ચિત્તને બેઠી દેવાથી તેમાં ચિત્ત ચોંટી જાય છે. “નિબંધની” એટલે ચિત્તનું બંધન થઈ જાય છે, મન રોકાઈ જાય છે.

વિષયોને આપણે જાણીએ છીએ. જગતના ભૌતિક સ્થૂળ વિષયોને આપણે ઈન્દ્રિયો દ્વારા એટલે કે નાક, આંખ, કાન, ચામડી અને જીભ દ્વારા ભોગવીએ છીએ. પરંતુ અહીં નથી તો કોઈ ઈન્દ્રિયો કે નથી તો કોઈ સ્થૂળ ભોગ, અહીં તો જે ભોગવવાની વાત છે તે સૂક્ષ્મ છે, દિવ્ય છે. વિષય પણ દિવ્ય છે અને તેને ભોગવનાર ઈન્દ્રિયો પણ દિવ્ય છે. આવી દિવ્ય વિષયની પ્રવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવાની છે.

સ્થૂળ નાકની સહાયતા વગર અને કોઈ સ્થૂળ પુષ્પ ઇત્યાદિ ન હોવા છતાંય સુગંધની અનુભૂતિ કરવી તેનું નામ “વિષયવતી પ્રવૃત્તિ”. એ જ પ્રમાણે દિવ્ય સ્વાદની, દિવ્ય સ્પર્શની અને દિવ્ય ધ્વનિની પ્રાપ્તિ. જુદી જુદી સાધના દ્વારા એવી પ્રવૃત્તિ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. જેમકે નાસિ-

કાગ્ર-નાકનું આગળનું જે ટેરવું છે એના ઉપર ધ્યાનસ્થ થવાથી અમુક સમયે દિવ્ય ગંધની ઉત્પત્તિ થાય છે, દિવ્ય ગંધની અનુભૂતિ થાય છે અને દિવ્ય ગંધમાં મન મસ્ત થઈ સ્થિર થઈ જાય છે. એ જ પ્રમાણે કણ્ઠ દ્વારા દિવ્ય ધ્વનિની ઉત્પત્તિ થાય છે. અનાહત નાદ - નવ પ્રકારના નાદની જે વાત છે તેમાં મન ચોંટી જાય છે; આમ કણ્ઠ દ્વારા દિવ્ય ધ્વનિઓનું શ્રવણ થવા કરે છે. તાળવામાં એકાગ્ર થવાથી દિવ્ય સ્વાદની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ જ પ્રમાણે દિવ્ય સ્પર્શ, દિવ્ય રૂપ એમ કોઈ પણ એક દિવ્ય પ્રવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરી લેવાથી તેમાં સ્થિર થઈ જવાય છે.

વિશોકા વાંચ્યોતિભમતી ॥૩૬॥

ભાવાર્થ : અથવા તો બ્યોતિના પ્રગટ થવાથી શોક રહિત થઈને (એકાગ્ર થઈ જવાય છે.)

વિસ્તાર : અથવા તો શોક રહિત બ્યોતિની પ્રાપ્તિ થવાથી પણ મન સ્થિર થઈ જાય છે. ધ્યાનમાં ખૂબ આગળ વધીએ ત્યારે હૃદયમાં એક દિવ્ય બ્યોતિનાં દર્શન થાય છે, અંદર બ્યોતિ પ્રગટે છે. જેમ કોઠિયામાં બ્યોતિ પ્રગટે છે, જેમ મીણખત્તી પ્રગટાવીએ છીએ ને તેના ઉપર જેવી બ્યોતિ પ્રગટે છે એવી બ્યોતિ, હૃદયમાં પ્રગટે છે ! એવી બ્યોતિને બેવાથી વિશોકા=શોક વિનાના થઈ જવાય છે. તેથી ખૂબ પ્રસન્નતા આવે છે, તેથી શોક ચાલ્યો જાય છે.

બહારની જેવી સ્થૂળ બ્યોતિ, અંતર્મુખ થવાથી તેવી સૂક્ષ્મ બ્યોતિ અંદર પ્રગટે છે. પછી એ બ્યોતિ ખૂબ વ્યાપક થઈ જાય છે. બ્યોતિ એટલે પ્રકાશ અને પ્રકાશ એટલે જ્ઞાન. પછી જ્ઞાનમાં એટલા આગળ વધી જઈએ છીએ કે વિશોકા=શોકરહિત થઈ જવાય છે. બ્યારે સાચા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે પછી શોક રહેતો નથી. શોક તો તેને પ્રાપ્ત થાય કે જેને તત્ત્વ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત નથી થયું; જેને લાલ કે નુકેજ્ઞાન

જેવું કે હર્ષ અને શોક જેવું હજુ કંઈ બાકી રહ્યું છે.

મનુષ્યને બ્યારે લાભ થાય ત્યારે હર્ષ થાય છે અને નુકસાન થાય ત્યારે શોક થાય છે. પરંતુ લાભ અને નુકસાન જેવું જેને રહ્યું જ ના હોય, જેને સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું હોય તેને લાભેય ના હોય કે નુકસાનેય ના હોય. લાભ શેના દ્વારા? લાભ કેને? બ્યારે આપણે જગત ઉપર આવ્યા ત્યારે આપણું શું હતું?

અત્યારે જેને આપણે આપણું સમજીએ છીએ, જેમાં મમતા અને મોહ બંધાયેલાં છે તેમાંની કોઈ વસ્તુ નષ્ટ થાય તો આપણને શોક થાય છે. કારણ કે તેથી આપણને નુકસાન લાગ્યું. તેવી રીતે કોઈ ભૌતિક પદાર્થની પ્રાપ્તિ દ્વારા આપણને હર્ષ થાય છે કારણકે તેથી આપણને લાભ લાગ્યો. પરંતુ બ્યારે સાચી હકીકતની, તત્ત્વ-જ્ઞાનની આપણને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે લાભ કે નુકસાન કંઈ રહેતું જ નથી. શેની પ્રાપ્તિ અને શેની અપ્રાપ્તિ? શું તારું છે? અને જે તું તારું માની રહ્યો છું તે કેટલી ઘડી તારું છે? વધુમાં વધુ નજીકનું તારું શરીર તે પણ તારું નથી. જે વખતે જન્મ થયો તે વખતે શરીર પણ એક વેંત જેવડું હતું. અત્યારે જે પાંચ-છ ફૂટનું શરીર છે એ પણ ત્યાર પછી મળેલું છે. માતાના ગર્ભમાં તો શરીર ખૂબ નાનું હતું.

શોકરહિત બ્યોતિની પ્રાપ્તિ એટલે એક તો તે બ્યોતિ કે જે અંદર હૃદયમાં પ્રગટ થાય અને સૂક્ષ્મ ચક્ષુઓ દ્વારા તેનું દર્શન થાય. જેમ બહાર દીવો પ્રગટાવીએ છીએ અને તે બ્યોતિ આપણાં ચર્મચક્ષુઓ દ્વારા બહાર દેખાય છે ને? એવી બ્યોતિ અંતરમાં દેખાય છે. બહારનાં ચક્ષુઓ બંધ હોય ત્યારે અંદરનાં ચક્ષુઓથી તે બ્યોતિનું દર્શન થાય છે અને તેથી અતિશય આનંદ થાય છે. એ બ્યોતિની પ્રાપ્તિથી, એ બ્યોતિનાં દર્શનથી સાધકને અનેરો અનિર્વાચ-

નીય આનંદ થાય છે અને બ્યાં આનંદ હોય ત્યાં શોક ટકી ન શકે. વિશોક = શોકને ભગાડી દે અને તેથી તે સાધકને થોડો એ પણ ખ્યાલ આવે કે પોતે કેટલો આગળ વધી શક્યો છે.

યોગસાધનામાં અમુક અમુક સ્તરોની જે પ્રાપ્તિ છે તેનાથી કેટલું માર્ગગમન કર્યું તેનો ખ્યાલ આવી શકે છે. આમ, આ બ્યોતિની બ્યારે પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે ખ્યાલ આવે છે કે આપણે સાધનામાં આટલા આગળ વધ્યા છીએ. હવે આપણને બ્યોતિદર્શન પણ થયું. અને આને વધુ વ્યાપક અર્થમાં કહીએ તો પૂર્ણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ. નિત્ય અને અનિત્યનો વિવેક, સાચા અને ખોટાનો ભેદ બ્યારે પ્રાપ્ત થઈ જાય, શું નિત્ય અને શું અનિત્ય તેનો સાચો ખ્યાલ આવી જાય છે ત્યારે વિશોક = શોકરહિત થઈ શકાય છે. આનો મુખ્ય અર્થ આ છે. શોકરહિત થવું, હંમેશ માટે શોકરહિત થઈ જવું. તે ક્યારે બને? બ્યારે સાચા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ જાય ત્યારે. શું નિત્ય છે અને શું અનિત્ય છે તેની સમજણથી સદા હર્ષ રહે છે અને જે અનિત્ય જ છે — જે નિત્ય નથી રહેવાવાળું એ ચાલ્યા જવાથી શોક થવાનો નહીં, તેથી શોકરહિતપણું આવી જવાનું. શોકરહિત બ્યોતિ એટલે કે અંદરની બ્યોતિ; એટલે કે ઉપર કહ્યા મુજબના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ. એ જ ખરી બ્યોતિ, એ જ ખરો પ્રકાશ. પ્રકાશથી અંધકારનો નાશ થઈ જાય છે તેવી જ રીતે જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશથી હર્ષ-શોકરૂપી અંધકાર દૂર થઈ જાય છે, હર્ષ-શોકથી ઉપર નીકળી જવાય છે, લાભ અને હાનિથી પર થઈ જવાય છે અને તો જ સાચી શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, કૈવલ્ય તરફ આગળ વધી શકાય છે. હર્ષ અને શોકના અપાટા આપણા ઉપર લાગતા રહે, લાભ અને નુકસાનના ચાળખાઓ આપણા ઉપર વીંજાયા કરે તો ક્યાંથી-ક્યારે આપણે કૈવલ્ય પ્રાપ્ત કરી શકીએ?

વિતરાગવિષયં વા ચિત્તમ્ ॥ ૩૭ ॥

ભાવાર્થ : અથવા તો ચિત્તને વિષયોમાંથી રાગરહિત કરીને (એકાગ્રતા-પ્રસન્નતા મેળવવી.)

વિસ્તાર : ધ્યાનમાં એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે શું કરવું? વિતરાગ થયેલા છે જેઓ, વિષયોમાંથી વિતરાગ થઈ ગયું છે તેનું ચિત્ત, તેનું ધ્યાન કરવું. તેવા ચિત્તને યાદ કરવું. જે ચિત્ત વિષયોમાંથી વિતરાગ થઈ ગયું છે તેને યાદ કરવું. આ જગ્યાએ ચિત્ત એટલે એવું ચિત્ત, એવા પુરુષો કે જેઓના રાગો વીતી ગયા છે; વિષયોમાંથી જેમનો પ્રેમ-આસક્તિ, મોહ-માયા ટળી ગયાં છે. એવું ચિત્ત એટલે કે જેનું ચિત્ત તેવું છે તેવા મહાપુરુષો, તેવા યોગીજનો, તેવા મહાત્મા પુરુષો. તેના ગુરુજનો કે જે વિષયોમાંથી ઉપરામ પામી ગયા છે, જેમના ચિત્તમાંથી વિષય, વિષયની આસક્તિ, વિષયનો રાગ હટી ગયો છે, જેમના વિષયભોગો વ્યતીત થઈ ગયા છે, વિષયો ભૂતકાળનો વિષય બની ગયા છે. હાલમાં જેઓ વિષયોથી ઉપર નીકળી ગયેલા છે, તેવા મહાપુરુષોને યાદ કરવાથી-તેમની સાથે રહેવાથી, તેમની સેવા કરવાથી એકાગ્રતાની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેવા મહાપુરુષોમાં આપણી જાણમાં કોણ હોઈ શકે? જેમના વિષયો વ્યતીત થઈ ગયે છે તેવા તો, આપણી જાણમાં આપણા ગુરુજનો જ હોય અન્યોની તુલનામાં, અપણા ગુરુદેવને જ આપણે સારી રીતે જાણતા હોઈએ તો, આ રીતે, ગુરુજનોનું ધ્યાન કરવું. ગુરુજનોના ધ્યાનથી પણ એકાગ્રતાની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગુરુજને ના સંપર્કમાં રહેવાથી, તેમની સેવા કરવાથી પણ તેમનામાં જે વિષયવિતરાગપણું છે તે આપણામાં આવે છે અને એ રીતે આપણે ધ્યાનસ્થ થઈ શકીએ છીએ.

બીજો અર્થ એ પણ થાય કે ચિત્તમાંથી વિષયરાગ કાઢી નાખવાથી, સંપૂર્ણ વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત કરી લેવાથી પણ એકાગ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે.

સ્વપ્નનિદ્રાજ્ઞાનાલંબનં વા ॥૩૮॥

ભાવાર્થ : અથવા તો સ્વપ્ન અને નિદ્રાજ્ઞાનનું આલંબન લેવાથી (એકાગ્રતા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.)

વિસ્તાર : અથવા તો સ્વપ્ન અને નિદ્રાનું, સ્વપ્ન અને નિદ્રાના જ્ઞાનનું આલંબન કરવાથી પણ ચિત્ત સ્થિર થઈ જાય છે.

સ્વપ્નમાં ઘણા બધા અનુભવો થાય છે. જગૃત અવસ્થામાં જેવા અનુભવો થાય છે તેવા જ નિદ્રા વખતે સ્વપ્ન અવસ્થામાં થાય છે. સુષુપ્તિમાં ગાઠ નિદ્રામાં કોઈ અનુભવ થતો નથી. જેમ જગૃત અવસ્થામાં જગત હોય છે તેમ સ્વપ્ન અવસ્થાનું પણ એક જગત હોય છે. એ સ્વપ્ન અવસ્થાના જગતમાં કોઈ સ્થૂળ પદાર્થો નથી કે કોઈ સ્થૂળ ઇન્દ્રિયો પણ નથી. તે વખતે સૂક્ષ્મ ઇન્દ્રિયો દ્વારા સૂક્ષ્મ વિષયોનો અનુભવ થાય છે. જેમ, જગૃત અવસ્થામાં સ્થૂળ ઇન્દ્રિયો દ્વારા સ્થૂળ જગતનો અનુભવ સ્થૂળ રીતે કરતા હોઈએ; જેમકે આંખ દ્વારા ભેવું, કાન દ્વારા સાંભળવું; મુખ દ્વારા સ્વાદ લેવો અને ચામડી દ્વારા સ્પર્શવું, આમ સ્થૂળ અનુભવો કરતા હોઈએ છીએ તેવો અનુભવ આપણે સ્વપ્નાવસ્થામાં કરીએ છીએ. સ્વપ્નાવસ્થામાં નથી તો સ્થૂળ ઇન્દ્રિયો કે નથી તો સ્થૂળ પદાર્થ છતાં પણ આપણને અનુભવ થાય છે. તો એ કઈ રીતે થાય છે? તે વખતે આપણી કોઈ સ્થૂળ ઇન્દ્રિયોની હાજરી ભલે હોતી નથી પણ વિચારો તો હોય છે. વિચારો ગાઠ નિદ્રા-સુષુપ્તિ અવસ્થામાં અતિ ક્ષીણ થઈ જાય છે અને સમાધિ અવસ્થામાં સંપૂર્ણ વિરામ પામી જાય છે.

પરંતુ સ્વપ્નાવસ્થામાં તો વિચારો હોય જ છે. એ વખતે જેવા વિચારો ચાલતા હોય છે તેની તાદૃશ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. સ્વપ્નમાં જે વિચાર ચાલતો હોય તે તાદૃશ્ય થઈ જાય છે. અત્યારે એકા છીએ અને ડોકરનો કે દુકાનનો વિચાર

આવે તો તે તાદૃશ્ય થઈ જાય છે ? અત્યારે જગૃત અવસ્થામાં તાદૃશ્ય થતા નથી ! કેમ ? જગૃત અવસ્થામાં અમદાવાદનો વિચાર આવ્યો પણ અમદાવાદ બરાબર દેખાયું નહીં, કેમ ? કારણ કે તે વખતે બીજી ઇન્દ્રિયો કામ કરી રહી હતી. આંખ કાંઈ બેઈ રહી હતી, કાન કાંઈ સાંભળી રહ્યા હતા, નાક કાંઈ સૂંઘી રહ્યું હતું. આમ બીજી બધી ઇન્દ્રિયો હતી અને તે વખતે વિચારોયે હતા તો પણ તે વિચાર પ્રમાણે દર્શ્યો દેખાયાં નહીં, કારણ કે તે વિચાર વખતે બધી ઇન્દ્રિયો કાર્યરત હતી. જ્યારે સ્વપ્નાવસ્થામાં વિચારો તો ચાલુ જ છે પરંતુ ઇન્દ્રિયોની હાજરી નથી તેથી તે વિચાર પ્રમાણે જગત ઉત્પન્ન થતું જાય છે, તાદૃશ્ય થતું જાય છે કેમ કે તે વખતે બીજી એકેય ઇન્દ્રિયની હાજરી નથી અને તે ઇન્દ્રિયોની સામે બીજા તેના વિષયો નથી. તેથી તે વિચાર પ્રમાણે દર્શ્યો આપણને દેખાય છે.

ધ્યાન સિદ્ધ કરવા માટે આ સ્વપ્નનું અને નિદ્રાના જ્ઞાનનું આલંબન લેવું. આલંબન કઈ રીતે લેવાનું છે ? આ રીતે. સ્વપ્ન-અવસ્થામાં આપણને સૂક્ષ્મ જગત દેખાતું હતું. કઈ રીતે ? તે વખતે વિચારો હતા પણ સ્થૂળ ઇન્દ્રિયો અને તેના વિષયો ન હતા. તેથી તે વિચાર તાદૃશ્ય થઈ શકતો હતો. તેમ, આપણે ધ્યાનમાં બેસીએ ત્યારે પણ એ સ્વપ્નાવસ્થામાં ઇન્દ્રિયો ન હતી તેવી સ્થિતિ લાવી દેવી. જગૃત હોવા છતાં પણ તે ઇન્દ્રિયો તેમના વિષયોને ગ્રહણ ન કરે તો ધ્યાનમાં જે ધ્યેય લઈને બેઠા હોઈએ તે તરબ તાદૃશ્ય થાય.

સ્વપ્ન અને નિદ્રાના જ્ઞાનનું આલંબન લેવું. આલંબન લેવું એટલે તેને યાદ કરવું કે સ્વપ્ન અવસ્થામાં બીજી એકેય ઇન્દ્રિય ન હતી, તે ઇન્દ્રિયોના બીજા ભોગો પણ ન હતા. જગૃત અવસ્થામાં તો વિષયો સાથે ઇન્દ્રિયોના સંપર્ક હતા તેથી પેલો વિચાર તાદૃશ્ય થઈ શકતો ન

હતો અને સ્વપ્નમાં તો એ વિચાર તાદૃશ્ય થયો, વિચારને અનુરૂપ દર્શ્ય દેખાયું. કેમ કે તે વખતે તે સ્થૂળ ઇન્દ્રિયોની ગેરહાજરી હતી તેથી સ્થૂળ વિષયો પણ ગેરહાજર હતા. તો, એવી સ્થિતિ જગૃત અવસ્થાના ધ્યાનમાં કરી નાખવી. આપણે ધ્યાન કરતા હોઈએ છીએ ત્યારે તો જગૃત અવસ્થા હોય છે, ત્યારે કાંઈ બિંધતા નથી. જ્યારે જગૃત અવસ્થામાં ધ્યાનમાં બેસીએ ત્યારે આપણું જે ધ્યેય, આપણે જેનું ધ્યાન કરી રહ્યા છીએ તેમાં કેવા થઈ જવાનું છે ? ઇન્દ્રિયરહિત (પ્રત્યાહાર). બધી ઇન્દ્રિયો પાછી વાળી લેવાની ધ્યાનમાં બેઠા હોઈએ ત્યારે બહારનો કોઈ ધ્વનિ આવે તેને કાન ગ્રહણ ન કરે, કોઈ ગંધ આવે તેને નાક ગ્રહણ ન કરે, આંખ બંધ જ હોય. આંખ બંધ હોવા છતાં તે જગૃતાવસ્થામાં સૂક્ષ્મ દર્શ્યને જુએ છે તે ન જુએ. આમ પાંચેય ઇન્દ્રિયોના જે વિષયભોગો છે તેમાંથી તેને પાછી વાળી લેવી, અંતર્મુખ કરી નાખવી. તો, જે ધ્યેયમાં, જે ધ્યાનમાં આપણે સ્થિર થતા હોઈએ તેની પ્રાપ્તિ થાય-તે દેખાય.

તો આમ, સ્વપ્નના જ્ઞાનનું આલંબન કરવું. આ વાત સ્વપ્નના આલંબનની થઈ. હવે બિંધના આલંબનની વાત સમજાવે. ગાઠ બિંધ આવી ગઈ હોય તેના જ્ઞાનનું આલંબન લેવું. ક્યારે ? ધ્યાન અવસ્થામાં.

સ્વપ્ન અવસ્થામાં તો સૂક્ષ્મ જગત દેખાતું હતું અને ઇન્દ્રિયો ન હતી તેના વિચાર કરીને આલંબન લીધું. ગાઠ બિંધમાં તો સ્વપ્નજગત પણ નથી, તેમાં કોઈ દર્શ્ય પણ નથી. પૂર્ણ એકાગ્રતા છે. કાંઈ નથી, કશું નથી, ફક્ત શૂન્યાવસ્થા છે. તેવી રીતે ગાઠ બિંધનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, ગાઠ બિંધમાં જેવી સ્થિતિ હતી તેવી સ્થિતિ જગૃત અવસ્થાના ધ્યાનમાં કરી લેવી. કોઈપણ ઇન્દ્રિય નહીં, કોઈપણ દર્શ્ય નહીં, છતાંય નિદ્રાવસ્થા નહીં પણ જગૃત ધ્યાનાવસ્થા.

આપણે ધ્યાનમાં એકા હોઈએ અને એકે ચડી જઈએ અને શરીર આખું આગળ ને પાછળ નમી જાય, એક બાજુથી બીજી બાજુ ફંગોળાય તો એ તો નિદ્રા આવવા લાગી. એમાં તો શરીર સ્થિર ન રહે, સ્થિરતામાં ચંચળતા આવી ગઈ. અંગમાં જયત્વ ન રહ્યું. અજયત્વ-ચંચળતા આવી ગઈ. મસ્તક સ્થિર રહેવું જોઈએ, નિદ્રાવસ્થા ન આવવી જોઈએ અને છતાંય નિદ્રા અવસ્થામાં જે સ્થિતિ છે એ સ્થિતિ લાવી દેવાની છે. ન તો તેમાં સ્વપ્નજગત કે ન તો તેમાં ઇન્દ્રિયજગત અને છતાંય તેમાં કંઈ નહીં, કશું જ નહીં. નિદ્રા અવસ્થામાં સંપૂર્ણ શૂન્ય અવસ્થા, સંપૂર્ણ એકાગ્રઅવસ્થા થઈ ગઈ હતી તેવી અવસ્થા થઈ જાય અને છતાંય જગૃત અવસ્થામાં કે નિદ્રાની અવસ્થામાં ન હોઈએ, નિદ્રાની અવસ્થામાં થાય છે તેવું નિર્વિષયપણું કરવા જતાં જો જગૃત અવસ્થા ચાલી જવાની હોય તો તે નિદ્રાવસ્થા થઈ કહેવાય. નિદ્રાવસ્થામાં તો એવું થાય જ છે. તો નિદ્રાના જ્ઞાનનું આલંબન કરવાનું શા માટે કહેવામાં આવે? તો તો નિદ્રા લેવાનું જ ના કહે? નિદ્રાના જ્ઞાનનું આલંબન તો કરવાનું છે પરંતુ જગૃત અવસ્થામાં. આસન લગાવીને એકા હોઈએ, ધ્યાન કરતા હોઈએ, આપણી સામે એક ધ્યેયને સ્થિર કરેલું હોય અને તેમાં નિદ્રા અવસ્થા જેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ જાય તેનું નામ-સ્વપ્નનિદ્રાજ્ઞાનાલંબનવા.

યથાભિમતધ્યાનાદી ॥૩૯॥

ભાવાર્થ : અથવા તો ખૂબ રુચિકર હોય અને યોગ્ય હોય તેનું ધ્યાન કરવાથી (એકાગ્રતા-પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય છે).

વિસ્તાર : ઉપર સૂત્ર ૩૨ થી ૩૮માં જે સાધનો, ઉપાયો અને યુક્તિઓ યતાવવામાં આવી તેમાંથી જે વધુમાં વધુ રુચિકર લાગે તેનો અભ્યાસ કરવો. આપણી પ્રકૃતિ અને પરિસ્થિતિને જે અનુકૂળ હોય તેનો સહારો લઈને મન સ્થિર કરી દેવું. તે એકેયમાં જો સફળ ન થઈ શકતા હોઈએ તો, સફળતા માટે બીજા જે યોગ્ય લાગે તે ઉપાયોનો આશ્રય લેવો, પણ તે શાસ્ત્રોક્ત હોવા જોઈએ. “યથાયોગ્ય”નો અર્થ થાય છે “આપણને જે ગમે તે અને શાસ્ત્ર જેને યોગ્ય કહેતું હોય તે.”

ઉપર છ ઉપાયો મનને સ્થિર કરવા, ચિત્તને એકાગ્ર કરવા માટેના યતાવ્યા અને વ્યાધિ, સ્થાન વગેરે જે વિઘ્નો હતાં તેને દૂર કરવા માટે એક તત્વનો અભ્યાસ યતાવ્યો.

તો આમ, ચિત્તને એકાગ્ર કરવાના આ ઉપાયોનું ચિંતન-મનન કરીને નિદિધ્યાસન કરવાનો દરેક સાધકે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કારણ કે એકાગ્ર થયેલું ચિત્ત કૈવલ્ય અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવા સક્ષમ બને છે.

(ક્રમશઃ)

“ભગવાનનો ક્યારેય મોક્ષ નથી થતો કારણ કે તે શાસનમાં નથી રહેતા, સ્વછંદ વર્તન કરે છે, ભક્તોનો મોક્ષ થાય છે કારણ કે તેઓ શાસનમાં રહે છે, નિયમમાં રહે છે,”

“અનુભૂતિ છે ત્યાં અસ્તિત્વ છે, અસ્તિત્વ છે ત્યાં આકાર છે. સ્થૂળ આકાર અને દિવ્યઅલૌકિક આકાર. અલૌકિક આકારનું નામ જ નિરાકાર.”

“અભય ક્યારે થવાય કે બ્યારે બીજાઓ આપણાથી અભય પામે. જેવું વાવીએ તેવું લણીએ. અભય વાવીએ તો અભય લણીએ-પામીએ. બ્યાં સુધી આપણાથી અન્ય કોઈ ભય પામતું હોય ત્યાં સુધી આપણે અભય ક્યાંથી થઈ શકીએ !”

-યોગભિક્ષુ

ક્રાણાનુબંધ - કર્મસિદ્ધાંતો કેવા છે ?

(ઓમ ગુરુદેવ જયંતીના પ્રેરણાદાયી અહેવાલ)

સંકલન : નૈપથ વ્યાસ

આસો વદ દશમ એટલે પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગલિક્ષુણ્ણનો જન્મદિવસ. દર વર્ષે આ દિવસને, 'બહુજન હિતાય-બહુજન સુખાય'નો ભેખ ધારણ કરેલા પૂજ્યશ્રીના પ્રેમીઓ, ભક્તો, શિષ્યો ધામધૂમથી ઊજવે છે.

આ વર્ષે 'ઓમ ગુરુદેવ જયંતી'ના આ કાર્યક્રમમાં વિશેષતા હતી. પૂ. ગુરુદેવને આ વર્ષે સાઠ વર્ષ પૂરાં થતાં હતાં તેથી આ કાર્યક્રમ "ગુરુદેવ પદ્મપૂર્તિ મહોત્સવ" તરીકે ઉજવાઈ રહ્યો હતો. પદ્મપૂર્તિના પૂર્વ વર્ષે ઓમપરિવારના ઉપક્રમે સાઠ સ્વાધ્યાય યોજાયેલા.

'ઓમ ગુરુદેવ જયંતી'ના શુભ દિવસ અગાઉ પૂજ્યશ્રી, યશવંતભાઈ અને નટુભાઈના અતિ આગ્રહને કારણે કેળનાથ મહાદેવ (સુ. ખીડજ) પધાર્યા હતા. ખૂબ વિશાળ હોવા છતાં મંદિરમાં નીરવ શાંતિ હતી. શ્રી યશવંતભાઈનો આગ્રહ 'ઓમ ગુરુદેવ જયંતી' ખીડજ મુકામે ઊજવવવાનો હતો અને પૂ. ગુરુદેવે તેમના આ પ્રસ્તાવ ઉપર સ્વીકૃતિની મહોર મારી દીધેલી. તેથી ઓમપરિવારના સ્વયંસેવકો અગાઉથી જ કાર્યક્રમની તૈયારીમાં ભેગાઈ ગયેલા. આખરે તા. ૪-૧૧-૮૮ને શુક્રવારનો એ શુભ દિવસ આવી ગયો, ગુજરાતના ખૂણે ખૂણેથી સૌ ઇસ દ્વારા, કાર દ્વારા, પોતાનાં વાહનો દ્વારા ખીડજ મુકામે આવેલા કેળનાથ મહાદેવમાં પહોંચી ગયા. નીરવ લાગતું આ મંદિર આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિથી ધમ-ધમી ઊઠ્યું.

સૌએ પૂજ્યશ્રીને નમસ્કાર કરી પોતપોતાનાં આસન ગ્રહણ કર્યાં. બહારના કોલાહલોથી મુક્ત એવા આ દિવ્ય સ્થાનમાં સૌએ ભક્તિભાવપૂર્વક સ્વાધ્યાય કર્યો.

મંદિરમાં અઠાર વર્ષથી એક સંત (ડો. સ્વામીજી) રહેતા હતા, જે આગુળાગુળા ગામ-ડામાં વિહાર કરીને લોકસેવા કરતા હતા. પૂ. યોગલિક્ષુણ્ણએ સ્વામીજીને હાર પહેરાવી, વસ્ત્ર ઓઢાડી તેમનું અભિવાદન કર્યું. આ પ્રસંગે ડો. સ્વામીજી ગદ્ગદ થઈ ગયા.

પૂજ્યશ્રીએ કેળનાથ મહાદેવ અને તેમાં રહેતા આ સ્વામીજી વિષે માહિતી આપતાં કહ્યું કે :

"આ કેવું એકાંત સ્થળ છે ! અત્યારે તો તમે આટલાં બધાં છો પણ ભે એકલાં હો તો અહીંની નીરવ શાંતિનો તમને ખ્યાલ આવે, સવારે અને સાંજે અહીંના પૂજરીજી અને ડો. સ્વામીજી એમ બે જ માણસ હોય, બીજું કોઈ ન હોય. અમારા જેવા અનાહતનાહના ઉપાસક હોય એમને તો મગ્ન આવી જાય. અમદાવાદમાં રહીને અમે ઉપાસના કરતા હોઈએ ત્યારે અમારે ધાનમાં કણું મુદ્રાઓ નાખવી પડે પણ અહીં તેની જરૂર નથી પડતી; એટલી શાંતિ છે આ સ્થાનમાં.

"ડો. સ્વામીજી મહારાજ અઠાર વર્ષથી અહીં રહે છે. આવા એકાંત સ્થાનમાં અઠાર-અઠાર વર્ષથી રહે છે, તેના પરથી તેમના તપનો ખ્યાલ આવે. અમદાવાદના મહાકોલાહલમાંથી અહીં આવીએ ત્યારે તો બહુ સારું લાગે, બહુ મગ્ન આવે. પણ એ બધું એક-બે દિવસ. એક દિવસ અને બે દિવસ અને ત્રીજા દિવસે તો એકાંત ખાવા ધાય ! ભાગો, ભાગો ! માણસ ભેઈએ, માણસ ભેઈએ !

"એ વાતની તમને સૌને ખબર નથી કે એકાંત કેવું આકરું છે ? ! મનુષ્ય સામાજિક પ્રાણી છે-સમાજમાં રહેવાવાળો, વસ્તીમાં રહેવાવાળો,

નાટક-ખેલ-સિનેમા-સદામાં રહેવાવાળો. એને કોઈ ખોલનાર, સાંભળનાર કે વ્યક્ત થનાર ભેદ એ. પરંતુ જેના જીવનનું ધ્યેય સાધના હોય તેને તો એકાંત જ પ્રિય હોય. તો ડો. સ્વામીજી આવા એકાંતમાં અઠાર-અઠાર વર્ષથી રહે છે. અમારે તો આ પહેલામાં પહેલો પરિચય. અહીં આઠ દિવસ સાથે રહ્યા. તેઓ અઠાર વર્ષથી અહીં રહે છે તો તેમની સમજણ કેટલી પાકી થઈ ગઈ હશે. “હઠાક્યાસો હી સંન્યાસો નૈવ કાપાય વાસસા.” યોગનો અભ્યાસ કરવો એ જ સંન્યાસ છે, ફક્ત ભગવાં કપડાં પહેરવાં એ સંન્યાસ નથી. “નાહમ્ દેહો આત્મેતિ” — ત્યાગ કેને કહેવામાં આવે છે?

“હું દેહ નથી, હું આત્મા છું” — એ પાકું થઈ જાય; એ જ્ઞાન, એ સમજ પરિપકવ થઈ જાય એનું નામ ત્યાગ છે. માથે મુંડન કરાવવું, કે પંચકેશ શખવા, કે પંચધૂણી તાપવી કે ઊંઘા માથે લટકવું — એ ત્યાગ નથી; એ બધાં તો તામસિક તપ છે. ગીતામાં એ બધાંને તામસિક તપ કહ્યાં છે. સાચો ત્યાગ કહ્યો છે ‘નાહમ્ દેહો આત્મેતિ’ ને. બધી સાધના કરી કરીને કંઈ સમજ ઉપર પહોંચવાનું છે (?) કે હું દેહ નથી. આ ભૌતિક જે કાંઈ છે તે દેહ સાથે લાગેલું છે, પણ હું પોતે દેહ નથી. આવી સમજ પરિપકવ થઈ ગયેલી હોય તે અઠાર-અઠાર વર્ષ સુધી આવા એકાંત સ્થાનમાં રહી શકે.

“સ્વામીજી પોતે ડબલ ટ્રેન્યુએટ છે, આયુર્વેદના નિબળાત છે, બનારસની ઠિગ્રી લીધેલી છે. આ બધું એમની પ્રશંસા કરવા માટે નથી કહી રહ્યા; એટલા માટે કહી રહ્યા છીએ કે તમને સૌને સ્વામીજીનો પરિચય મળે. તેઓ અઠાર વર્ષથી અહીં રહે છે છતાં કોઈને તેમના કાર્યની ખબર નથી. તો તેઓ કેટલા ગુપ્ત રીતે રહ્યા

હશે? તેઓ રૂમની બહાર જાય છે ત્યારે રૂમ ઉઘાડો જ રહે છે. કેટલા અપરિચીત! રોજ આજુબાજુનાં ગામડાઓમાં ફરીને લોકોને દવા આપે છે. અસ્તુ.”

પૂજ્યશ્રીએ ડો. સ્વામીજીની થોડી ઓળખાણ આપીને સ્વામીજીને પ્રવચન કરવા માટે કહ્યું. સ્વામીજી પ્રસન્ન વદને પ્રવચન દ્વારા પોતાની ભાવોર્મિને રજૂ કરવા લાગ્યા :

“મહારાજશ્રી અને ઉપાસ્થિત સન્નજનો, આ સ્થળે તો જ્ઞાતજ્ઞાતાનાં માણસો આવે છે; મહારાજશ્રી જેવી વ્યક્તિ પ્રથમ વખત જ આવી. એટલે મને ખૂબ આનંદ થયો. આપ સૌ તો મહારાજશ્રી સાથે છો તેથી આપને તો આનંદ છે જ.

અહીં તો ઘણું આવે છે — ઉમાળી માટે, પત્તાં રમવા માટે, ણીડી પીવા માટે, ઝઘડો કરવા માટે — અને આવીને ભૌતિક આનંદ લઈને ચાલ્યા જાય છે. પરંતુ આવી રીતે આધ્યાત્મિક આનંદ કરનારાં આ અઠાર વર્ષમાં પ્રથમજ આઠ્યાં અને તેથી મને પણ ખૂબ આનંદ થયો. ખરેખર આપ સૌ ઘણું નસીબદાર છો કારણ કે આપ સૌ મહારાજશ્રી જેવી વ્યક્તિ સાથે જોડાયેલાં છો.

“આવા પ્રસંગમાં હું શું આશીર્વાદ આપી શકું. મહારાજશ્રી સ્થૂલ શરીરમાં લાયું જીવે અને સૌને પ્રેમ આપે એવી શુભ કામના કરું છું.”

ડો. સ્વામીજીનાં પ્રવચન બાદ ડો. પ્રે. પ. ટ્રસ્ટના ચેરમેન શ્રી પંકજભાઈ શાહે વષ્ટિપૂર્તિ નિમિત્તે કેટલીક બહેરાતો કરી. તેમણે જણાવ્યું કે આજના દિવસથી એક વર્ષ સુધીમાં એટલે કે આવતી એમ્ ગુરુદેવજયંતી સુધી બહુજન-હિતાય-બહુજનસુખાયને વરેલા આ ટ્રસ્ટના કાર્યોમાં જે વધુમાં વધુ સહભાગી થશે તેમને ડો. પ્રે. પ. ટ્રસ્ટ તરફથી પ. પૂ. ગુરુદેવના હસ્તે ભેટ-પ્રસાદી આપવામાં આવશે.

(૧) પ. પૂ. યોગલક્ષ્ણ રચિત પુસ્તકોનું વધુમાં વધુ વેચાણ કરીને ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રકાશિત થયેલ સત્સાહિત્યનો જે વધુમાં વધુ ફેલાવો કરશે તેમને તથા

(૨) ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રગટ થયેલ ગુરુદેવના પ્રવચનોની કેસેટ તથા ગાયત્રીમંત્ર અને સ્વાધ્યાયની કેસેટનું જે વધુમાં વધુ વેચાણ કરશે તેને તથા

(૩) ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશ્યોના પ્રચાર અને પ્રસારનું જેઓ સઘન કાર્ય કરશે તેને—

ટ્રસ્ટ તરફથી ગુરુદેવના હસ્તે આવતી ઓમ-જ્યતીના દિવસે ભેટ-ધનામ-પ્રસાદી આપવામાં આવશે.

શ્રી પંકજભાઈ શાહે કરેલી આ જાહેરાત વિષે ઓમપરિવારના ગુરુભાઈબહેનો વિચાર કરતાં હતાં ત્યાં જ પૂજ્યશ્રીએ પ્રવચનની શરૂઆત કરી.

“પંકજભાઈએ સુંદર, ઉપયોગી તથા કલ્યાણકારી વાતો કરી. દર ગુરુપૂર્ણિમાએ કે ઓમજ્યતીએ તમે સૌ કંઈક ને કંઈક વ્રત લો છો. ગઈ ઓમજ્યતીએ તમે સૌએ ફક્ત ફળોનો આહાર કરીને એકાદશી કરવાનું વ્રત લીધું હતું. તેના આગળના વર્ષે અમે તમારી પાસે ચાર કરોડ મંત્ર માગ્યા હતા અને તમે નિયત સમયમાં એ મંત્રના અપ કરવાનું વ્રત લઈને અમને અગિયાર કરોડ મંત્ર આપ્યા હતા.

“એકાદશીનું વ્રત તમને લેવડાવ્યું ત્યારે તમને સૌને સમજાવુ આપી હતી કે એકાદશીનો આપણે કેવો અર્થ કરીએ છીએ? અગિયારસ-અગિયાર રસ નહીં પણ એકાદશી. દસ અને એક. પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય, પાંચ કર્મેન્દ્રિય અને એક મન—એમ અગિયાર ઉપર કાળુ રાખવાનો; એનું નામ એકાદશી. ફક્ત ફળનો આહાર કરીને એકાદશી કરીએ તો આરોગ્યરૂપી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય. દર મહિને જે એકાદશી આવે. પંદર

દિવસ સુધી પાચનશક્તિ ઉપર અત્યાચાર કર્યો હોય તેથી પંદરમાં દિવસે ફળોનો આહાર કરીને એ અત્યાચારથી પાચનશક્તિને મુક્ત રાખવાની. પરંતુ આપણે જે સુપાચ્યને બદલે અપાચ્ય આહાર કરીને પાચનશક્તિ ઉપર જુલમ કર્યો જઈએ તો એક દિવસ એવો આવે કે સૌ બેઠા બેઠા મીઠાઈઓ આરાગતા હોય અને આપણે બેઠા બેઠા ભેતા હોઈએ. કેમ? કે મને ડાયબિટીસ છે, કે મને કેન્સર છે, કે મને ટી.બી. છે!

“શરીરમાં જેટલા રુવાડાં છે એટલા રોગો છે. એ રોગો અંદર દબાઈને પડ્યા છે ત્યાં સુધી સારું છે, એ બહાર નીકળે એટલે મુશ્કેલી થાય. તેથી આપણે વધુમાં વધુ સંભાળ રાખીને રોગ-મુક્ત રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે કે ગમે તેટલી સંભાળ રાખીએ છીએ તો જે રોગ થાય છે, નથી થતા એમ નહીં, પરંતુ જેટલી સંભાળ રાખી છે એટલાં કારણો દ્વારા તો રોગ નથી જ થયો એ નક્કી. પછી જે વાત આપણા હાથમાં જ નથી કે વાતાવરણ બદલાયું, કે ગંદકી વધી ગઈ, કે પ્રદૂષણ વધી ગયું, કે વરસાદ વધી ગયો એમ અનેક કુદરતી કારણોને લીધે તગિયત બગડે પણ ખરી. પણ આપણા હાથમાં છે તેટલું તો આપણે અવશ્ય કરીએ. આપણે ચા-બીડી-દારૂ ન પીતા હોઈએ અને છતાંય આપણને રોગ થાય તો એટલું તો નક્કી કરી શકીએ કે મને ચા-બીડી-દારૂના કારણે તો રોગ નથી જ થયો. આટલું પાલન તો મેં કર્યું જ છે તેથી રોગ બીજાં કોઈ કારણોસર થયો છે.

“આપણે ખોટું કર્યું કરીએ તો ભગવાન આપણો હાથ ન પકડે. તેણે તો આપણને યુદ્ધિ આપી દીધી. યુદ્ધિ દ્વારા ભગવાન સતત આપણી સાથે છે. એ યુદ્ધિથી આપણે વિચારવાનું છે. ખોટું કર્યું કરતી વખતે અંદરથી આત્મા એક વખત ના પાડે છે, બે વખત ના પાડે છે, ત્રણ વખત ના પાડે છે પણ યુદ્ધિ ઉપરવટ થઈને ખોટું કામ કરે છે. અસ્તુ.

“લોહી કેવું હોવું જોઈએ? અમ્લ અને પ્રતિઅમ્લ. આપણે જે ચાલુ ખોરાક લઈએ છીએ તે બધા અમ્લકારક ખોરાક છે. લોહી ૮૦% ક્ષારવાળું ૨૦% અમ્લવાળું હોવું જોઈએ. પરંતુ હાલમાં આપણા ખોરાક એવા છે કે જેને કારણે આપણું લોહી ૮૦% અમ્લવાળું છે અને તેથી અતઃમતના રોગો થાય છે. લોહીની ક્ષારની ટકાવારી જળવાઈ રહે તે માટે આપણે રાંધેલાં ન હોય તેવાં સૂર્યથી પાકેલાં શાકભાજી ફળફળાદિને ખોરાક તરીકે લેવાં જોઈએ. તો કમ સે કમ પંદર દિવસમાં એક વાર આપણે ફળ ઉપર રહીએ તો આપણને ક્ષારો મળે અને આપણા લોહીને થોડું તો શુદ્ધ કરે.

“તો આ રીતની યોજના કરી અને અમે તમારી પાસે વ્રત લેવડાવ્યું હતું કે બાર માસ સુધી એકાદશીના દિવસે તમે ફલાહાર લેજો. જે કે ઉપરની વાતો તો આહારની અનિયમિતતાના કારણે થતા રોગ વિષેની હતી. પણ બીજા પણ કેટલાક રોગો (દુઃખો) હોય છે જેને દષ્ટાંત દ્વારા સમજાવે.

“કેટલાક રોગો તો ઔષધિથી મટે છે, પરંતુ કેટલાક રોગો પાપકર્મના કારણે થયેલા હોય છે તેથી ઔષધિથી એવા રોગો ન મટે; એ ભોગવવા પડે, ભોગવ્યા સિવાય ન જાય. તે થયું ઋણાનુબંધ. આપણે એકબીજાં મળીએ છીએ તે પણ ઋણાનુબંધથી. હમણાં જ સમાચારપત્રમાં ઋણાનુબંધનું એક સુંદર દષ્ટાંત એક લેખકે રજૂ કર્યું હતું.

“મુંબઈના એક મોટા શેઠ. તેમનું આખું કુટુંબ જત્રાએ ગયું. રસ્તામાં મોટો અકસ્માત નડ્યો જેમાં શેઠનાં પત્ની, પુત્ર, પુત્રવધૂ એમ બધાં ગુજરી ગયાં; એક શેઠ જ બાકી રહ્યા.

“લેખક એ શેઠને મળવા ગયેલા. ત્યાં શેઠની સાથે જે વાત થઈ તે તેમણે પેપરમાં લખી. આપણે ઘણીવાર કહીએ-સાંભળીએ છીએ કે ભગવાન જે

કરે તે સારા માટે. તો શેઠ: સાથે ભગવાને જે કર્યું તે સારા માટે એમ કેવી રીતે કહી શકાય ?

“શેઠની વૃદ્ધાવસ્થા! આખું કુટુંબ અકસ્માતમાં ગુજરી ગયું. હવે એમણે કેવી રીતે જીવન પસાર કરવું? ભગવાને કેવું દુઃખ આપ્યું (!) એ કાંઈ સારા માટે ?

“એક દિવસ લેખક શેઠને મુંબઈ મળવા ગયા. તેમણે મહેલ જેવા મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો. અનેક ઓરડાઓમાંથી પસાર થતાં થતાં એક બગીચા પાસે આવ્યા, જેમાં બાળકોને રમવા માટેનું ફીડાંગણ હતું. બધું જ સુમસામ. આવી મોટી સાદાગી અને એને ભોગવવાવાળું કોઈ નહીં. છેલ્લે શેઠનો ખંડ આવ્યો. એ ખંડની બહાર એક કામવાળી બિભેલી. તે લેખકને પૂછે છે કે ક્યાંથી આવો છો? લેખક કહે કે અમે શેઠના સ્નેહી છીએ અને અમારે તેમને મળવું છે. કામવાળી કહે કે આપ ભલે મળો, પરંતુ એમની સાથે જૂની વાતો કાઢશો નહીં કારણકે એ સાંભળીને એમને આઘાત લાગી જાય છે. આટલી વાતચીત કરીને કામવાળીએ શેઠની રૂમનાં બારણાં ખોલી આપ્યાં અને લેખક એમના કમરામાં ગયા.

“સીધો-સાદો એ રૂમ હતો. તેમાં બે ગાદલાં પાથર્યાં હતાં જેના ઉપર સફેદ ચાદર બિછાવેલી. શેઠ એક ઘોતિયું અને એક કંઈની પહિરીને ખેડા હતા. લેખક શેઠને નમસ્કાર કરીને ખેડા કે શેઠે જ વાત શરૂ કરી દીધી કે આટઆટલી સાદાગી હોવા છતાં તે તો દુઃખી થઈ ગયા. શેઠની પાસે અઠળક સંપત્તિ છે પણ પાસે માણસ નથી, વાપરનાર નથી. એક કામવાળી બાઈ રાખી છે. એ બાઈને સંપત્તિ જોઈએ છે અને શેઠને માણસ જોઈએ છે. શેઠ કહે કે હું કામવાળી બાઈને થોડું ધન આપીશ, સોનું આપીશ અને બહલામાં એ મારું કામ કરશે. પણ આ, લોકોને જુઓને! હું આટલો ઘરડો થઈ ગયો તોય લોકો મારી અને આ કામવાળીની વાતો કરે છે.

“આ બધી વાતો બહાર બિલેલી કામવાળી બાઈ સાંભળી ગઈ એટલે દોડતી રૂમમાં આવી અને શેઠને દવા પિવડાવી દીધી અને પેલા લેખકને ઠપકો આપવા લાગી કે તેમને શેઠ પાસે જૂની વાતો કરવાની ના પાડી હતી તો ય તેમણે શા માટે એ વાતો કાઢી? આ બેઈ શેઠ જ કામવાળી બાઈ ને કહેવા લાગ્યા કે જૂની વાતો તો તેમણે જ કાઢી હતી. આટલી વાતો કરી લેખકે ત્યાંથી વિદાય લીધી.

“થોડા સમય પછી લેખકે છાપામાં એક બીજો કિસ્સો મૂક્યો મુંબઈના એક મારવાડી શેઠ. હીરા-માણિકનો એમનો વેપાર. તેમને આખો પરિવાર મારવાડમાં રહે. કોઈ રોગ થયો અને શેઠ ગુજરી ગયા. શેઠનાં પત્ની અને પુત્ર-પુત્રવધૂ મારવાડથી મુંબઈ આવ્યાં. શેઠની બધી માલમિલકત તેમણે ભેગી કરી. ત્યાં થોડા દિવસ બાદ શેઠનો પુત્ર ગુજરી ગયો. શેઠની પત્નીએ વિચાર્યું કે હવે શું કરવું? પતિય ગુજરી ગયા અને પુત્ર પણ ગુજરી ગયો. તો પતિ અને પુત્રના નિમિત્તે યાત્રા તો કરી આવીએ. તેમણે નકકી કર્યું કે યાત્રા કરી આવીએ ત્યાં સુધી તેમણે ભેગી કરેલી સંપત્તિ-મુંબઈમાં કોઈને સંભાળવા માટે આપી જવી. તપાસ કરતાં જાણવા મળ્યું કે મુંબઈમાં સારામાં સારા એક શેઠ ગણાય છે; એમને ત્યાં બધું મૂકીએ એટલે કાંઈ બેખમ નહીં, પાછાં આવીએ ત્યારે તમામ સંપત્તિ પાછી મળે. આમ જરૂર પૂરતા પૈસા સાથે રાખી તેમણે બધું જ પેલા શેઠને સંભાળવા માટે આપ્યું. ત્યાર બાદ પુત્રવધૂ અને સાસુ જત્રાએ ગયાં. જત્રા પતાવી તેઓ પાછાં વળી રહ્યાં હતાં ત્યાં રસ્તામાં સાસુને કોલેરા થયો અને સાસુ ગુજરી ગયાં. એકલાં પુત્રવધૂ, નાની ઉંમર; માંડ માંડ મુંબઈ પહોંચ્યાં. મુંબઈ પહોંચી વિચાર્યું કે બધી મિલકત લઈને દેશ ભેગી થઈ જઈ અને સગાંવહાલાને સહારે છૂવી લઉં. આમ

ઋતુભારા

વિચારી તે શેઠને ત્યાં મિલકત લેવા બઈ. શેઠની વૃત્તિ બદલાઈ ગયેલી. તેમણે પેલી બહેનને કહ્યું કે તે ગળે પડે છે; એનાં સાસુ અહીં આવ્યાં જ નથી અને કોઈ મિલકત મૂકી નથી. પેલી બહેન તો રડવા લાગી. તેણે શેઠનાં અને પોતાનાં સગાંવહાલાને લેગાં કર્યાં છતાં શેઠ એકનાં જ ન થયા. તેમણે કહ્યું કે આ જોન તો ગળેપડુ છે. પેલાં જોન તો જો-ચાર દિવસ થાય અને શેઠ પાસે જય અને મિલકતની માંગણી કરે. આમ કરતાં કરતાં તે ગાંડી થઈ ગઈ. ગાંડપણમાં ને ગાંડપણમાં તે બધાંને શેઠ વિષે ફરિયાદ કરે, શેઠનું ભૂંડું બાધ્યા કરે. આ બેઈ શેઠે તો જો-ચાર ગુંડા રોકી તે બાઈને પતાવી દીધી.

“આ બધી વાત પેલા લેખકને તેમના સ્નેહી કહી રહ્યા છે કે તમે કહો છો ને કે ભગવાન જે કાંઈ કરે એ સારા માટે! તો એ બહેનની સાથે જે કાંઈ થયું તે સારા માટે થયું? તો લેખક કહે કે હું તમને કહું! આ જે શેઠ રહ્યા કે જેમણે પેલાં બહેનની બધી મિલકત દગાથી પચાવી પાડી તે બીજા કોઈ નહીં પણ પેલા જ શેઠ કે જે તેમના કુટુંબ સાથે જત્રામાં ગયેલા અને અકસ્માતમાં તેમણે તેમનાં બધાં જ કુટુંબીજનોને શુભાવ્યાં. હું એ શેઠને ઓળખું છું, તેમના વિષે હું બધું જ જાણું છું. એ શેઠની વાત પણ મેં તમને કરી. હવે કહો કે ભગવાન જે કાંઈ કરે છે તે બધું બરાબર જ ને?

“ઉપરોક્ત વાતો ચાલુ દષ્ટાંતની છે પણ સમજવા જેવી છે. ઋણાનુબંધ કેવું છે? કર્મના સિદ્ધાંતો કેવા છે? ઋણાનુબંધ એટલે શું? મનુષ્યે કર્મ કરવામાં કેટલું સતકં રહેવું બેઈએ. પત્ની માટે કરીએ, પુત્ર માટે કરીએ, શુદુ માટે કરીએ, શિષ્ય માટે કરીએ, બધા જ માટે કરીએ, પણ જે કરીએ તે બધું મર્યાદામાં રહીને કરીએ.

નહીં તો પોતે કરેલું પોતાને જ લોગવવું પડશે. કર્મોનાં ફળ જો લોગવવાં જ પડતાં હોય તો સત્કર્મો કેમ ના કરીએ ?”

પૂજ્યશ્રીએ જૂબ સરળ ભાષામાં દષ્ટાંત રજૂ કર્યું અને કર્મના સૂક્ષ્મ નિયમની અને ઋણાનુબંધની ગહન વાતોને સામાન્યમાં સામાન્ય મનુષ્યને સમગ્રય એ રીતે કહી બતાવી. ત્યાર બાદ શ્રી પંકજભાઈ શાહે ગુરુદેવની (પૂજ્ય શ્રીની) પદ્મપૂર્તિ નિમિત્તે સૌને, આત્મનો હિતાય જગતઃ સુખાય’ અર્થે સત્સાહિત્યના

પ્રચાર, પ્રસાર અને આચાર માટેના શક્ય પ્રયત્નો કરવાનો અનુરોધ કર્યો.

કાર્યક્રમ પૂરો થયો એટલે સૌ ભાઈબહેનો ભોજનપ્રસાદ માટે ગોઠવાઈ ગયાં. પ્રસાદ લઈ, પ્રણવવંદના ગાઈ, પૂજ્યશ્રીને નમસ્કાર કરી, સૌ પોતપોતાનાં વાહનોમાં ગોઠવાઈ ગયાં અને કેળનાથ મહાદેવ-બીડજથી પોતપોતાનાં નિવાસસ્થાને જવા રવાનાં થયાં.

“હુનિયાની કોઈ તાકાત ‘લઘુ’ ને ગુરુ બનતાં રોકી નહીં શકે. લઘુ, ગુરુ બનીને જ રહેશે.”

“જે બુદ્ધિ સમર્પિત થઈને રહે છે તે જ બુદ્ધિની બુદ્ધિમાની છે. ગુરુજનો અને સંતજનોના ચરણોમાં બુદ્ધિપૂર્વક નિર્બુદ્ધિ થઈને બેસવું એ જ બુદ્ધિમાનપણું છે.”

“નિષ્કામ કર્મયોગ કરવાથી જગતમાં શાંતિ ફેલાય છે. નિષ્કામ કર્મયોગનું જે આચરણ કરે છે તેઓ પણ જગતનું એક અંગ જ છે. તેમાં સહાયતા કરનારા પણ જગતનું એક અંગ જ છે. અને તે સર્વેની ચિત્તશુદ્ધિ થવાથી તેઓના ચિત્તમાં શાંતિ-સમાધાન પ્રવર્તે છે.”

“તમે તમારી શ્રદ્ધાના જોરે મારી સહાયતા આકર્ષીને સ્વશક્તિ જગાડી લ્યો છો-ઉત્તેજિત કરી લ્યો છો.”

“આરામ એટલે આ-રામ (રામ આવો). વિરામ એટલે આ-રામને પ્રાપ્ત કરવામાં, કલ્યાણને પ્રાપ્ત કરવામાં જેટલો સમય વ્યતીત કરીએ એ.”

“સાચાં સુખશાંતિ સૂક્ષ્મ અને અંતર્મુખ ધ્યાનમાં જ છે. અતિશય બહિર્મુખ સ્થૂળ ધ્યાનનું જ પરિણામ વર્તમાનકાલીન આધુનિક વિનાશક વિજ્ઞાન છે.”

“જેટલી ઝડપથી ટેકરીની ટોચે ચડી જઈએ છીએ તેટલી જ ઝડપથી નીચે ઉતરવાનું આવે છે. તે જ પ્રમાણે જેટલી ઝડપથી ભૌતિક શોધો ફૂળી ટેકરી પર પહોંચી જઈશું તેટલી જ ઝડપથી નીચે ઉતરવાનું આવશે.”

- યોગભિક્ષુ

શિવરાત્રીનું જાગરાણુ એટલે સ્વર્ગલોકનું અતિક્રમણ - શિવલોકની પ્રાપ્તિ

સંકલન - ભરત દેસાઈ

ઓમ પરિવારના ઉપક્રમે તા. ૫-૩-૮૯ ના રોજ, એટલે કે મહાશિવરાત્રીના આગલા દિવસે ૫.૫૦ ગુરુદેવ શ્રી યોગલિક્ષુણી ઉપસ્થિતિમાં જાગર મહાદેવ-પાઠણુ મુકામે સ્વાધ્યાય-સત્સંગ મિલનનો કાર્યક્રમ યોજાયો.

અમદાવાદ અને આગુળાગુના વિસ્તારમાંથી ઓમ પરિવારનાં ગુરુભાઈબહેનો સવારે નવ વાગ્યે કાર્યક્રમના સ્થળે હાજર થઈ ગયાં. તે સમયે અતિપ્રાચીન મંદિરના ગર્ભમાં પુખ્તરી સહિત કેટલાક ભક્તો પ્રલોકોચ્ચાર કરી રહ્યા હતા.

આગાલવૃદ્ધ સૌ દૂધની પ્રસાદી લઈ પૂજ્યશ્રીના આસનની પાસે ગોઠવાઈ ગયાં અને સાડા નવ વાગ્યે સ્વાધ્યાયની શરૂઆત પ્રણવવંદનાના ગાન સાથે થઈ.

સ્વાધ્યાય ચાલુ હતો તે દરમ્યાન પૂજ્યશ્રીના હાથમાં જાગર મહાદેવના મહાત્મ્ય વિષેનો કાગળ મૂકવામાં આવ્યો. સ્વાધ્યાયગાન ગાઈ પૂજ્યશ્રીએ પ્રવચનની શરૂઆત કરી :

“આજનો આપણો સત્સંગ-સ્વાધ્યાયનો કાર્યક્રમ શિવરાત્રી નિમિત્તે છે અને તેનો લાભ શ્રી દેવચંદ્રભાઈ તથા મહામનાં હંસાજેને ખૂબ આગ્રહપૂર્વક લીધો છે.

“તો શિવરાત્રી નિમિત્તે આપણે સૌ મહાદેવનાં ચરણોમાં, તેઓની છત્રછાયામાં બેઠાં છીએ. એક બાજુ મંદિરમાં પ્રલોકો બોલાઈ રહ્યા છે અને બીજી બાજુ આપણે સ્વાધ્યાયનો, સત્સંગનો, લાભ લઈ રહ્યાં છીએ. અતિ સુંદર મોકો છે. હજારો રૂપિયા ખર્ચીને આપણે તીર્થયાત્રામાં જઈએ છીએ! કેટલું મોટું કષ્ટ ઉઠાવીએ છીએ! કેટલા ઉજાગરા કરીએ છીએ! રસ્તામાં કે ઘેર

આવીને ઘણાં બધાં ખીમાર થઈ જાય છે! અને આજની આપણી આ યાત્રા?! નથી તો તેમાં એટલા દ્રવ્યનો ખર્ચ કે નથી શરીરનું કષ્ટ અને મહાયાત્રા થઈ રહી છે! સરસ્વતી નદીનો કિનારો, એના તીરે આવું સુંદર-પવિત્ર સ્થળ અને એમાં આપણે ગુરુદેવનું, શિવભગવાનનું સ્મરણ કરી રહ્યાં છીએ; ગુરુગીતાના પ્રલોકો બોલી રહ્યાં છીએ, ધૂન બોલી રહ્યાં છીએ. આ તીર્થસ્થાનનું કેટલું મોટું મહાત્મ્ય છે તે તમને સૌને વાંચી સંભળાવું.

“સરસ્વતી નદીના પવિત્ર કિનારા નજીક ઈતિહાસ-પ્રસિદ્ધ જાગર મહાદેવનું સુંદર દેવાલય આવેલું છે. અહીં દર વર્ષે લાઠરવા સુદ ચૌદશની રાતથી પૂનમની બપોર સુધી મોટો મેળો ભરાય છે. આ મેળો માણવાનો અદ્ભુત આનંદ લેવા હજારોની સંખ્યામાં લોકો ભીમટી પડે છે. અહીં પ્રાચીન ભવાઈનો અદ્ભુત કાર્યક્રમ થાય છે. આ જાગર તીર્થનું મહાત્મ્ય પ્રાચીન સરસ્વતી પુરાણમાં પણ વર્ણવવામાં આવ્યું છે....

“આ શા માટે હું વાંચી રહ્યો છું? તમે કયાં આવીને બેઠાં છો એનો તમને ખ્યાલ આવે એટલા માટે. જ્યાં સુધી મહાપુરુષોનું, મહાસ્થાનોનું, મહા-પ્રસંગોનું આપણને મહાત્મ્ય સમજવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આપણને એની કિંમત થતી નથી. કિંમત ત્યારે થાય કે જ્યારે આપણે તેનું મહાત્મ્ય સમજીએ. શ્રી સરસ્વતી પુરાણના સોળમાં અધ્યાયમાં જાગર મહાદેવનું વર્ણન આ પ્રમાણે આવે છે—

“શ્રી માર્કંડેય બોલ્યા, “વત્સ, હું ઉત્તમ તીર્થના મહાત્મ્યને કહું છું, તે સાંભળો. ઋષિ-મુનિ, ગંધર્વોથી સેવાયેલું અને અતિ દુર્લભ એવું

આ તીર્થ જાડેશ્વર નામથી પ્રસિદ્ધ છે અને કરાડો ઠલ્યાઓથી થયેલા પાપને દૂર કરનાર, સકામ માનવોના મનોસ્થને પૂર્ણ કરનાર અને અભિલાષા પૂર્ણ કરનાર છે. જેના સ્મરણમાત્રથી તમામ પાપોથી મુક્ત થવાય છે. દાનયજ્ઞ, તપોયજ્ઞ અને દક્ષિણા-સમર્પણ વગેરે કરતાં આ તીર્થમાં શિવરાત્રીનું જાગરણ જે કરે છે તે સ્વર્ગલોકનું અતિકમણ કરીને શિવલોકમાં નિવાસ કરે છે.

“આ માહાત્મ્યમાં ઉપરની લીટી બહુ સુંદર છે, આપણે સૌએ સમજવા જેવી છે...તે સ્વર્ગલોકનું અતિકમણ કરીને...સ્વર્ગ એટલે લૌકિક સુખો. આપણે કેવળ લૌકિક સુખોમાં રહેવાનું નથી પણ તેનું અતિકમણ કરીને શિવલોકમાં જવાનું છે. શિવ એટલે કલ્યાણ, શિવલોક એટલે કલ્યાણલોક.

“પરિણામતાપ સંસ્કાર દુર્ગૈર્ગુણ વૃત્તિ વિરોધાચ્ચ દુઃખમેવસર્વમ્ વિવેકીનઃ

વિવેકિજનો માટે આ સંસારનાં તમામ સુખો પરિણામ, તાપ અને સંસ્કારની રીતે જોતાં દુઃખ જ છે. તેા સરસ્વતી પુરાણની આ લીટી સરસ આવી કે માહાતીર્થોમાં શિવરાત્રીનું જે જાગરણ કરે છે તેમની સ્થિતિ કેવી થાય છે? તે સ્વર્ગલોકનું અતિકમણ કરીને શિવલોકને પ્રાપ્ત કરે છે. સ્વર્ગલોકનું અતિકમણ કરીને એટલે તમામ લૌકિક સુખ-સામગ્રી ભોગવીને, એ તમામથી ઉપરામ થઈને, એને ખબર પડી ગઈ કે લૌકિક સુખમાં કાંઈ જ નથી. એક સુખ ગયું અને બીજું; બીજું ગયું અને ત્રીજું. મનની વૃત્તિઓ ભાગભાગ કરે છે. બ્યારે જે સુખ હાથમાં નહોતું ત્યારે તે મોટું લાગતું હતું પણ એ જ સુખ બ્યારે હાથમાં આવ્યું ત્યારે ખબર પડી કે આ સુખમાં તેા કાંઈ નથી; હવે બીજું સુખ.

“આમ વર્ષો અને જન્મોનો અનુભવ લઈને જીવાત્મા તમામ સુખોથી ઉપરામ થાય છે. બ્યાં સુધી એને લૌકિક સુખો ન મળ્યાં હોય ત્યાં સુધી એ ઉપરામ નથી પામતો, એને એમાં ખસ-

બુદ્ધિ પ્રાપ્ત નથી થતી. પરંતુ બ્યારે તે અમુક સુખો ભોગવી લે છે, અતઅનુભવ કરી લે છે ત્યારે એને ખબર પડે છે કે જેને હું સુખ સમજતો હતો તે ખરેખર સુખ નથી. સુખ તેા કાંઈકે બીજું જ છે. ક્યાંક બીજે જ છે. એના માટે પ્રયત્નો પણ કાંઈકે બીજા જ પ્રકારના કરવાના છે.” અસ્તુ.

“શિવરાત્રીનું જાગરણ, તેના દ્વારા સ્વર્ગનું લૌકિક સુખોનું અતિકમણ અને શિવલોકની, કલ્યાણલોકની પ્રાપ્તિ. ઘણાં બધાં પર્વો દિવસનાં અને કેટલાંક પર્વો રાત્રીનાં છે. રાત્રીના પર્વોમાં એક આ મહાશિવરાત્રી. શિવરાત્રી તેા ખરી પણ તે કેવી? મહાશિવરાત્રી. એ રાત્રી મહા, એ મહાન કલ્યાણ કરનારી; થોડું થોડું કલ્યાણ કરનારી નહિ. થોડું સુખ આપે ને પછી દુઃખ આપે, એમ સુખ-દુઃખનો રહેંટ ચાલ્યા જ કરે એવી નહીં, પરંતુ મહાન, કાયમી, આત્યંતિક, સનાતન સુખને પ્રાપ્ત કરાવનારી એવી રાત્રી તે મહાશિવરાત્રી.

“મહાશિવરાત્રીના દિવસે જાગરણ કરવાનું છે. કેવું જાગરણ? આંખો ફાટી રાખીને જાગરણ કરવાનું નથી. બાંધ આવતી હોય એટલે આ પીંધે રાખતા હોઈએ અને તોય બાંધ આવતી હોય તેથી વીડીયો-સિનેમા જોવા ચાલ્યા જઈએ અને તોય જગી શકાતું ન હોય તેા કૂદકા મારવા લાગીએ, ભાંગ લગાવીએ, ચરસ પીએ, થોડો ગાંજો લગાવીએ!!! ન પીવાનું પીએ અને ન ખાવાનું ખાઈએ અને ન કરવાનું કરીએ!!! જખરજસ્ત આંખો ફાટીને જગીએ એ તેા ઉજગરો છે. જાગરણ નહીં. કેટલો બધો ફર્ક છે. એક ઉજગરો અને બીજું જાગરણ. જાગરણ એટલે જાગૃતિ.

“બધી રાત્રીઓ આપણે કઈ રીતે પસાર કરીએ છીએ એ આપણને ખબર છે, એ આપણને કહેવાની જરૂર નથી. સામાન્યતઃ સર્વે જીવ સર્વે રાત્રીને કઈ રીતે પસાર કરે છે એ આપણે સૌ જાણીએ છીએ. પરંતુ શિવરાત્રીને

એ રીતે પસાર કરવાની નથી. તે દિવસની રાત્રી તો જાગરણ કરીને, જાગૃતિ લાવીને પસાર કરવાની છે. તે રાત્રે સતત એ ચિંતનમનન કરવાનું છે કે મારે આટલાં વર્ષો વ્યતીત થઈ ગયાં! એમાં મેં શું કર્યું? હવે પછીનાં વર્ષો-આ શરીરનું જેટલું આયુષ્ય છે તેટલાં વર્ષો-મારે કઈ રીતે વ્યતીત કરવાં એનો નિર્ણય કરવાનો છે. એનું નામ જાગરણ. કેવળ આંગો ખુલ્લી રહે અને જાગીએ એ જાગરણ નહીં, એ તો ઉજાગરો.

“શિવરાત્રીનો ગૌણ અર્થ લઈએ તો લલે ગૌણ અર્થ પણ એનો મુખ્ય અર્થ તો એ છે કે તે દિવસે આવી જાગૃતિ લાવવાની છે કે વીતેલાં વર્ષોમાં આપણે શું શું કર્યું? મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા થાય, હવે ફરીથી ચોર્યાશી લાખના ચક્કરમાં ન આવવું પડે, હવે ફરીને ગર્ભમાં જીંધા માટે ન લટકવું પડે એ માટે કાંઈ કર્યું? કેટલું કર્યું? હવે પછી કેટલું કરવાનું છે? આવી વાતોનું સતત ચિંતનમનન કરીને જાગરણ કરવાનું છે.

“આવી સુંદર વાતો આવા મહાતીર્થસ્થાનમાં તમને સાંભળવા મળી છે. આ સ્થાનનું માહાત્મ્ય વાંચ્યું તો તમને ખબર પડી કે આપણે સૌ અત્યારે કેવા તીર્થસ્થાનમાં મોકાં છીએ! જગાસું ખાતાં સાકરનો ગાંગડો મોઢામાં આવી જાય ત્યારે એ સાકરના ગાંગડાની સામાન્ય મનુષ્યને કિંમત નથી હોતી. જે અનુભવી છે, જે તત્ત્વજ્ઞાની છે તેને તો ચાહે કષ્ટપૂર્વક કે ચાહે સરળતાથી જે કિંમતી વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો તે તેની કિંમતને સમજે જ છે.

“આવાં સ્થાનોમાં જાગૃત થવા માટે જ આવવાનું છે. આપણે આપણા ઘરમાં, ગામમાં, શહેરમાં જીંધતા જ હોઈએ છીએ. દોહાદોહીપૂર્વક સંસાર-વ્યવહારનાં કાર્યો કરીએ છીએ, પ્રપંચનાં કાર્યો કરીએ છીએ એ એક પ્રકારની જીંધ છે. આવાં સ્થાનોમાં આવીએ ત્યારે જ આપણે જાગીએ છીએ. ત્યારે એ જમી પ્રપંચ ત્યાં

(ગામમાં, ઘરમાં, શહેરમાં) પડ્યો હોય છે. આપણે આપણાં ગૃહ અને ગૃહસ્થીથી જેટલાં દૂર જઈએ એટલું તેનું સંભારણું ઓછું થાય. એને મગજ ઉપરથી ઉતારી નાખવા માટે આપણે તીર્થસ્થાનોમાં જઈએ છીએ. તીર્થસ્થાનમાં વ્યવહાર-પ્રપંચ આપણી નજર સમક્ષ નહીં, આપણા સ્મરણ સમક્ષ નહીં, આપણા હૃદય સમક્ષ નહીં, આપણાં કર્ણ સમક્ષ નહીં; એની બિલકુલ વિસ્મૃતિ. શા માટે વિસ્મૃતિ? બીજી એક સ્મૃતિ - કલ્યાણની સ્મૃતિ જગાડવા માટે. તો અત્યારે આપણે કલ્યાણની સ્મૃતિ જગાડીએ છીએ. કોઈ પાંચ વર્ષનાં, કોઈ પચ્ચીસ વર્ષનાં, કોઈ પચાસ વર્ષનાં, તો કોઈ નેવું વર્ષનાં શરીરો થઈ ગયાં છે. એ શરીરે અત્યાર સુધી શું કર્યું? શિવરાત્રીનું જાગરણ કરીને એ વાત તાલ કરવાની છે. શિવરાત્રીનું સાચા અર્થમાં જે માનવો જાગરણ કરે છે તે સ્વર્ગલોકનું અતિક્રમણ કરીને શિવલોકમાં નિવાસ કરે છે.”

“શિવરાત્રીનો આગળનો દિવસ અને શિવરાત્રીનો પાછળનો દિવસ પણ શિવરાત્રી જ છે. તો, આજથી શિવરાત્રીની શરૂઆત થઈ ગઈ છે અને શિવરાત્રીના બીજા દિવસે પણ શિવરાત્રી જ સમજવાની છે; અને જેને કલ્યાણનાં કાર્યો કરવાનાં છે એને તો ખારે મહિનાઓની રાત્રીઓ શિવરાત્રીઓ જ છે - કલ્યાણની રાત્રીઓ જ છે. જેમ હંતુમાનજી કહેતા હતા કે મારે તો કાયમ જ રામનવમી, વિનુભાઈ ઉર્ફે ગુરુપ્રેમ-ભિક્ષુજી કહેતા કે મારે મન તો કાયમ જ ગુરુપૂર્ણિમા છે. એમ જેમને કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરવું છે, કલ્યાણના માર્ગમાં આગળ વધવું છે એમના માટે તો કાયમ શિવરાત્રી જ છે. પરંતુ જેમને ક્યારેક ક્યારેક આવો મોકો, આવી તક ઝડપી લેવી છે તેમના માટે આપણા આર્પણપુરુષોએ, ઋષિજનોએ, યોગી મહાત્માઓએ અમુક અમુક પર્વો નિશ્ચિત કર્યાં. એ પર્વો નિમિત્તો પણ દુનિયાની માયામાં રચીપચી રહેલા, ખૂંપી ગયેલા

જીવો કાંઈક પણ કરીને મનુષ્ય જન્મની સાર્થ-
કતાનું ભાથું ખાંધે એટલા માટે પર્વોની સગ-
વડતા ઊભી કરી. ઋષિ-સંતો-યોગીઓએ તો જે
કરવાનું હતું તે કર્યું; હવે આપણે સૌએ યોગ્ય
પ્રયત્ન કરીને તેનો લાભ લેવાનો છે. અસ્તુ.”

પૂજ્યશ્રીના આ પ્રવચન બાદ સમય હતો
“પ્રેરણાપીઠ” નામની પુસ્તિકાના વિમોચનનો.
ઘણા સમયથી આ પુસ્તિકાનું સંપાદન ચાલતું
હતું.

શ્રી ગુરુપ્રેમભિક્ષુજીએ પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી
યોગભિક્ષુજીને અમેરિકાથી જે જે પત્રો લખ્યા
હતા એ પત્રોનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલો. આ
પત્ર-સંગ્રહમાંથી જે પ્રેરણાદાયી અંશો હતા એ
અલગ કરી એની નાની પુસ્તિકા છપાવી, જેનું
નામ રાખ્યું. “પ્રેરણાપીઠ”-પ્રેરણાનું અમૃત,
જે આપણને સારી સારી પવિત્ર પ્રેરણાંથી
અમૃતનું પાન કરાવ્યા કરે. આ પુસ્તિકાની
પ્રસ્તાવનામાં ડૉ. સદ્ગુરુ સમર્પણભિક્ષુજી શું
કહી રહ્યા છે તે જોઈએ:

“આ પુસ્તિકાની રચનામાં નિમિત્ત બન્યા
છે શ્રી ગુરુપ્રેમભિક્ષુજી (વિનુભાઈ એમ. શાહ)
દ્વારા અમેરિકાથી લખાયેલા પત્રો.

“આ પત્રો લખાયેલા છે પ. પૂ. ગુરુદેવ
બાપુ યોગભિક્ષુજી ઉપર કે જેમને તેઓ સદ્ગુરુ-
દેવ માને છે.

“આમાંના એકે એક પત્રખાલામાં, અનન્ય
ગુરુનિષ્ઠા અને કલ્યાણપ્રદાતા પ્રેરણાનું પીઠ
ભરપૂર ભરેલું છે. એક પંચમહાભૂત માનવશરી-
રમાં, ણીચું પંચમહાભૂત માનવશરીર કેટલી
હલ્કે નિષ્ઠા ધારણ કરી શકે છે તેનો સાક્ષાત્કાર
આ પુસ્તિકામાંથી થઈ શકે છે. આવી દીર્ઘકાલીન,

‘ઠ અઅખને નિષ્ઠામ નિષ્ઠા ક્ષણવતી કેમ ન
થાય? ભલે મનુષ્યની શક્તિ સમર્યાદ હોય પણ
નિષ્ઠાની શક્તિ અમર્યાદ છે; ભલે આશીર્વાદ
આપનારો કદાચ અમોઘ વરદાતા ન હોય, પણ
તોય આશિષ પ્રાપ્ત કરનારાની નિર્મળતા અને
નિરાભિમાનતાથી તપ જ સફળતાને જેથી
લાવતાં હોય છે.

“૧૦-૪-૮૦ થી ૨૫-૧૦-૮૦ સુધીના પત્રો
મહામનાં વસુદેવને ઉપરના છે. તેમાંથી પણ કાંઈક
જરૂર પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે. અસ્તુ.

“આ નાની પણ અતિ મૂલ્યવાન પુસ્તિકા
“પ્રેરણાપીઠ”માંથી સર્વે જિજ્ઞાસુઓને ગુરુ-
નિષ્ઠાની પ્રેરણાનાં પીઠ જરૂર પ્રાપ્ત થશે એવી
પરમગુરુ પરમાત્માને પ્રાર્થના છે.”

પુસ્તિકાનું વિમોચન કરતાં બાણીતા એડવોકેટ
શ્રી પરમાનંદભાઈ રાવલે જણાવ્યું કે-

“પ્રેરણાપીઠ”માં જે કાંઈ લખેલું છે તે
તમારા સૌના જીવનમાં સારી રીતે ઊતરે એ જ
અભ્યર્થના છે. સત્યધર્મગુરુદેવકી જય.”

પુસ્તિકાના વિમોચન સાથે કાર્યક્રમ પૂરો
થયો. પૂજ્યશ્રી અને ગુરુભાઈબહેનોએ પ્રસાદ
લઈ આરામ કરી લીધો. બપોરે સૌએ રાણકીવાવ,
જૈનમંદિર વગેરે ઐતિહાસિક-ધાર્મિક સ્થળોની
મુલાકાત લીધી. સાંજે શ્રી દેવચંદભાઈ પટેલના
પાટણના નિવાસસ્થાને પૂજ્યશ્રીની પધરામણી
થઈ. ત્યાં ધૂન-ભજન કરી પ્રસાદ લઈ સૌએ
અમદાવાદ તરફ પ્રયાણ કર્યું. અસ્તુ.

क्लेश, कर्म, कर्मों के फल और वासनाओं से विमुक्त ऐसा विशेष चेतन (वेही अक मात्र) अीश्वर हैं। अीश्वर संपूर्ण सर्वज्ञ हैं। अीश्वर त्रिकालिन गुरुओं के भी गुरु हैं; काल से अनु का छेदन-भेदन नहीं हो सकता। अीश्वर का नाम प्रणव (ओम्-ॐ) है। ओम् का सार्थक जप करने से आत्मसाक्षात्कार होता है और अन्नरायों का अभाव हो जाता है।

दृश्यना उदेशः :-

(१) सर्व व्यापक परम सूक्ष्म चेतनत्व के 'नेतु' नाम प्रणव (ओम्-ॐ) छे तेनी प्रतीत अहुजन-समाजने कराववा प्रयत्न करवो। (२) 'योग'नो प्रचार, प्रसार अने संशोधन करवा प्रयत्न करवो। (३) समाजतु' नैतिक धारणु अि'यु' लाववा भाटे आध्यात्मिक ज्ञाननो साहित्य द्वारा प्रचार अने प्रसार करवानो प्रयत्न करवो। (४) आ उपरांत 'अहुजनहिताय -अहुजनसुभाय'ने लगतां अर्थो नेवां के केजवणी, तणीणी सारवार वगेरे करवा भाटे प्रयत्न करवो।

ધનરોહણ મહોત્સવ તથા
લિક્ષુ બોધોત્સવ
૩૧-૧૨-૯૯

લવાજમ દર :-

વાર્ષિક સભ્ય (ભારતમાં)	રૂ. ૧૦-૦૦
આજીવન સભ્ય	રૂ. ૨૦૦-૦૦
વાર્ષિક સભ્ય (પરદેશમાં)	૧૦ ડોલર
આજીવન સભ્ય	૨૦૦ ડોલર

લવાજમ મોકલવાનું સ્થળ :-

- (૧) ડો. સોમાભાઈ એ. પરેલ
૧-અ, પલિયડનગર,
સેન્ટ ઝેવિયર્સ હાઈસ્કૂલ રોડ,
નારણપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૩.
- (૨) નૈષધ સી. વ્યાસ
૩, ગંગાધર સોસાયટી, રામબાગ પાછળ,
મણીનગર, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૮.

સુચના :- લવાજમ ચેક દ્વારા અથવા મની-
ઓર્ડર દ્વારા “ઓ. પ્રે. પ. ટ્રસ્ટ”
ના નામે મોકલવું. સાથે આપનું
પૂરું નામ અને સરનામું શુદ્ધ
અક્ષરોમાં લખી મોકલવું.

વાચકમિત્રોને :-

‘રુતમ્ભરા’ને લગતો પત્રવ્યવહાર
નીચેના સરનામે કરવો.
શ્રી નૈષધભાઈ સી. વ્યાસ
૩, ગંગાધર સોસાયટી, રામબાગ પાછળ,
મણીનગર, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૮.

પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગલિક્ષુજી સાથેનાં
સંસ્મરણો તથા પ્રેરક પ્રસંગો આવકાર્ય છે.

જે સભ્યોનાં રહેઠાણનાં સ્થળ બદલાયાં હોય
તેમણે તેમના નવા રહેઠાણનું પૂરું સરનામું
લખી મોકલવું જેથી વ્યવસ્થાપકોને અંક
મોકલવામાં સરળતા રહે.

આ દાન સ્થાપક તથા
આધ્યાત્મિક વડા પ. પ. જી.
ગુરુદેવ શ્રી યોગલિક્ષુજી

પ્રકાશક અને પ્રાંતિકસ્થાન :
ગોમગુરુ પ્રેમસમર્પણધ્યાનલિક્ષુ પરિવાર ટ્રસ્ટ
૧૨૮, શ્રીકૃષ્ણ સોસાયટી, રમનાપાકડની પાછળ,
ઘાટજોડિયા રોડ, ઘાટજોડિયા, અમદાવાદ-૬૧.
(રજિ. નં. ઇ/૪૪૧૬ તા. ૧૧-૫-૮૧)
{ આઈ.ટી.ઈ.સી. ૮૦-૯૦ નં. ઓ.ચ.કચુ.-III }
{ ૩૩-૧૧૭/૮૯-૯૦ માય ૧૯૯૨ સુધી }